

Handwritten numbers and symbols: 122, 47, I

899,962.1-3

ილია ჩავჭავჭავაძის

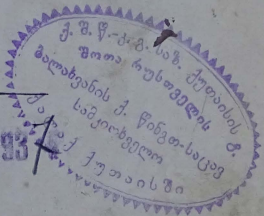
სასკალსო შიშლითოუკა, № 12.

Handwritten number: 45654

სარჩოზელავედ

ავტორის სურათით და მთელუ შიოგრაფიით.

Handwritten number: 1679

სარჩოზელავედ

1937

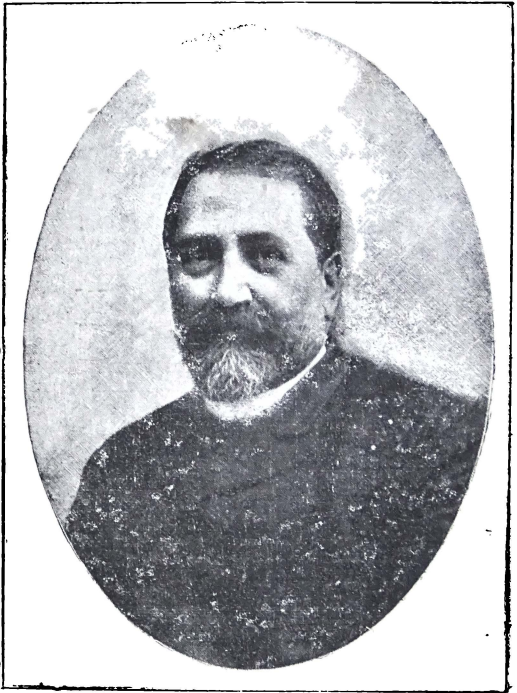
ტფილისი

მსწრაფლ-მბეჭდავი „მობისა“, მოსკოვის ქუჩა, № 5.

1908

Handwritten number: 40855030

ილია ჩაქავაძე.

ილია ჭავჭავაძე

დაიბადა ს. ყვარელში (თელავის მაზრა) 27 ოქტომბერს 1837 წელს. პირველ-დაწყებითი სწავლა მიიღო სახლში; თერთმეტი წლისა მამამ მიაბარა ტფილისის ერთ კერძო პანსიონში, საიდანაც შემდეგ გადავიდა გიმნაზიაში.

1857 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მეოთხე კურსზე იყო, რომ თავი დაანება უნივერსიტეტს სტუდენტების არეულობის გამო, 1861 წ.

1863 წ. დაარსა ჟურნალი „საქართველოს მოამბე“, რომელიც გამოდიოდა ერთი წლის განმავლობაში.

1864 წ., მთავრობა რომ გლეხების განთავისუფლებას შეუდგა საქართველოში, ი. ჭავჭავაძე გაგზავნილ იქნა განსაკუთრებულ მინდობილებათა მოხელედ ქუთაისის გუბერნატორთან, გლეხებისა და ბატონების ურთიერთობის გამოსაკვლევად.

ამავე წლის ნოემბერში დაინიშნა დუშეთის მაზრის მომრიგებელ შუამავლად, ხოლო 1868 წ. მომრიგებელ მოსამართლედ. 1874 წ. თავი გაანება სახელმწიფო სამსახურს და გადმოვიდა ტფილისში, სადაც მალე დაიკავა სათ.-აზნაურო ბანკის თავმჯდომარის ადგილი.

1885 წ. არჩეულ იქნა წ.-კ. საზოგადოების თავმჯდომარედ და ამ თანამდებობაში დარჩა სიკვდილამდის.

1877 წ. დაარსა ყოველკვირეული გაზეთი „ივერიკ“, რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ ჟურნალად, ხოლო 1885 წ. დღიურ გაზეთად. 1902 წ. „ივერია“ გადასცა სხვებს.

II

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ., როდესაც „ცისკარში“ დაიბეჭდა მისი რამდენიმე ლექსი. შემდეგ მისი ნაწერები იბეჭდებოდა „საქართველოს მოამბეში“, „დროებაში“, „კრებულში“, „ივერიაში“, „მოამბეში“. მის კალამს ეკუთვნის პოემები: „სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდამ“ (კაკო ყაჩაღი), „დედა და შვილი“, „აჩრდილი“, „დიმიტრი თავდადებული“, „განდევილი“; მოთხრობები: „კაცია-ადამიანი“, „გლახის ნამბობი“, „მგზავრის წერილები“, „გლეხთა განთავისუფლების პირველ დროების სცენები“, „სახჩობელაზედ“, „ოთარაანთ ქერივი“, „ნიკოლოზ გოსტაშაბი-შვილი“, მრავალი პუბლიცისტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი: „ცხოვრება და კანონი“, „აი ისტორია“, „სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღალადი“ და სხ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს 30-ს, ს. წიწამურის ახლო. დასაფლავებულია მთაწმინდაზე, ტფილისში.

სარჩობელაშედ

პატარა ამბავი

I

შუა ზაფხული იყო. მინდვრები და ქედები გოლვას სულ მთლად გადაექანო და ფერი ეცვლევინებინა. იმ დღეს, რა დღიდამაც ვიწყობთ ჩვენს ამბავს, ასეთი ცხარე მზე სწვავდა ქვეყანასა, ასეთი პაპანაქება იდგა, რომ დედა-მიწას ბული ასდიოდა, თითქო გახურებული თორწეაო. კაცი სიცხისაგან დაოსებული ძლივს სულს იქცევდა. ამისთანა დღეს საქონელ გამოშვებულნი ღვინის ურმები იდგნენ მწკვრივად ლოჭინის ხევის პირს. ხევში წყალი გოლვისაგან ისე მიღეულიყო, რომ ძლივსდა მოიპარებოდა ქვებს შორის რიყეზედ. საცოდავი მეურმეები, ქანც-გაწყვეტილნი სიცხისაგან, გულდაღმა გაშოტვილიყვნენ კონკილაზედ აყენებულ ურმებ ქვეშ. ყველას ეძინა, — მარტო ორიოდ ბიჭი, კალთებ აწეულნი, იდგნენ გუბის პირას და ხის ჯამგებით ასხამდნენ წყალს პირ-დაღებულს, დასიცხულს კამეჩებსა, რომელნიც გუბეში ეყარნენ. აქედ პატარა მოშორებით თავი მოეყარათ ხარებსა, ჩამღგარიყვნენ

გუბის პირას, თვალეზ-დახუკვილნი იცოხნებოდნენ და კუდით იგერიებდნენ მოუსვენარ ბუზებსა.

მზე გადიხარა; თბილმა შეგუბებულმა ჰაერმა მოძრაობა დაიწყო. იმ ენა-ჩავარდნილმა ადგილმა გაიხმაურა. აიშალნენ მეურმეები თვალეზის ფშვნე-ტითა; პირზედ წყალი შეისხეს და შესაბამელად მორეკეს საქონელი, რომელიც სიცხის გატეხაზედ მინდვრად გასულიყო და სცოხნიდა გოლვისაგან გამხმარს ბალახსა. „ჰოო, ხიო, პატრონ ძაღლო,“ და სხვა ამისთანა და ამაზედ უარესიც ისმოდა მეურმეების ხმაურობაში. როცა შეაბეს და წინა მეურმემ შოლტი გამართა, რომ ხარებს გაუტყლაშუნოს და დასძრას ურემი, მაშინ უეცრად ხევის ყურედამ ორდ ყმაწვილი გამოვიდა გზაზედ. ორივეს ტანზედ სალდათის მაუდის „კურტკები“ ეცვათ. ერთს მათგანს თავზედ ეხურა უშველებელი ჩერქეზული ქუდი. ქუდი ისე ჩამოფხატოდა თავზედ, რომ ცხადი იყო, ქუდის პატრონი სხვა ყოფილა და მხმარებელი სხვაა. მეორეს ეხურა სალდათური უწინდებური უკაზიროკო ქუდი.†

ჩერქეზულ ქუდიანი თექვსმეტ-ჩვიდმეტის წლისა იქმნებოდა, მეორე ან თოთხმეტისა, ან ხუთმეტისა. უფროსის სახე არ იყო ძალიან მარილიანი: იმისი სხარტე და ფირფიტა ნიკაპი, იმისი წვრილი სწრაფი და მოუსვენარი თვალი, ჩქარ-ჩქარი თვალთა ხამხამი ცხადად ამბობდა, რომ ამ კაცის კანში რაღაც უფხო გულია დამალული. მეორე, — უმცროსი უფროსსა ჰგვანდა კიდევ და არცა ჰგვანდა: ჰგვანდა

ზოგიერთ სახის ასოს მოყვანილობაში, მაგრამ უფრო მარილიანი იყო. ამისი შავი და ღრმა თვალები მკვახედ გამოიყურებოდნენ. წარბ-შეკრული იყო და გულ-დახურული, თითქო რაღასაც ითმენსო და თავის-თავს ძალას ატანსო, შინაგანი ამღვრეულობა არავის ამცნოსო. პირველი იმისთანა იერის ყმაწვილი იყო, რომ — კაი კაცის კვალზედ წავიდოდა, შესამჩნევი არა იქნებოდა-რა, ავის კაცის კვალზედ დადგებოდა — ქურდ-ბაცაციობის მეტს ვერაფერს ვერ შესძლებდა. მეორეს კი სხვა ნიშან-წყალი ჰქონდა.

— გამარჯვება თქვენს, უთხრა მეურმეებს უფროსმა.

— აი, გაგიმარჯოთ, — მისცეს პასუხი.

— თქვენ უთუოდ ქალაქს მიდიხართ.

— გამოცანა გერგება, დაუძახა დაცინებით ერთმა მეურმემ.

უფროსმა ღიმილით ჩამოართვა ეს დაცინება და ლაქუციითაც.

უმცროსმა უფრო წარბი შეიკრა და რისხვამ ელვასავით გაურბინა სახეზედ, მაგრამ თავი მალე შეიკავა. ეტყობოდა, რომ გულის მოძრაობას მოეჩინა.

— აი დალახვრა ღმერთმა ავი კაცი! — წამოიძახა უფროსმა: ჩვენ თუქურმის შკოლაში ვიყავით; ჩვენ ორნივე ძმები ვართ, თავადი-შვილები...

— ბეჟან! დატუქსენს ხმით დაუძახა უმცროსმა თავის ძმას და ისეთის თვალით შეხედა, რომ სიტყვა გააწყვეტინა. ეტყობოდა, რომ უმცროსს რაღაც სი-

ტყვა თავისის ძმისა არ მოეწონა და გაწყრა. ბეჟან-მა თუმცა პირველში სიტყვა გაწყვიტა, მაგრამ მალე მოუტრიალდა გაწყვეტილს ამბავს და ძმას ყური აღარ ათხოვა.

— ჩვენ ორნივე ძმები ვართ, თავადი-შვილები, განაგრძო ბეჟანმა: მამა-ჩვენმა ქალაქიდამ ერთი თუმანი გამოგვიგზავნა, როცა დაგიტხოვრონო, ერთი რუსის პოვოსკა დაიჭირეთ და წამოდათო. ჩვენც, — აი ამოაგდო ღმერთმა ავი-კაცის ქოქი, — ერთს რუსს გაფურცდით, რვა მანეთი მივეციტ, რომ ქალაქში ჩავეყვანეთ. წამოგვიყვანა, გზაზედ ღუქანში დაგვეთრო, გადმოგვეყარა პოვოსკიდამ, თითონ შინ დაბრუნდა და ჩვენ ასე გამოგვისტუმრა. ჩვენი ბარგი და რვა მანეთი ფული თან გაიყოლა იმ სულ-ძაღლმა.

უმცროსი მთლად აირია. მიტრიალდა, ზურგი მფურმეებს და თავის ძმას შეაქცია, დაიწყო უაზროდ ყურება და მერე დაჟინებით დააწყებდა ჩამავალს მზესა.

— ერთი ასეთი ბუზმენტიანი ჩოხა გაიყოლია თან ჩემი, რომ ხუთ თუმნადა ღირდა, — დაიწყო ისევ უფროსმა: ჩოხას ჯანი გავარდეს, ის ძველი და სხვა ახალი: მამა-ჩვენი შემძლებელი კაცია...

უმცროსი მოუტრიალდა ძმას უფრო გულ-ამღვრეული და გაჯავრებული, ვიდრე წინად.

— ბეჟან, გეყოფა, კარგი!.. უთხრა უმცროსმა თითქო წყრომითაც და ვედრებითაც.

ბეჟანმა მაინც კიდევ ყური არ ათხოვა და მოჰყვა ისევ თავისებურად:

— ორის დღის უქმელები ვართ. ცუდი საქმე დაგვმართა იმ ოჯახ-დაქცეულმა. აბა ეხლა რა უნდა ვქნათ ამ უცხო ქვეყანაში?

— ვაი ჩემს გამჩენს! უპასუხა ერთმა დროულმა მეურმემ: უცხო ქვეყანაში რად იქნებით!.. ასე გონია, სათათრეთში იყვნეთ!.. ეს ქვეყანა საქრისტიანო საქართველოა. პურსაც გაკმევთ, ღვინოსაც დაგალევიანებთ და კაი ქეიფსაც გაგაწევიანებთ. ვაი ავ-კაცს, რომ თქვენი ცოდვა აუღია, თორემ თქვენ რა გიკირთ? ასე ჩაგიყვანთ ქალაქშია, რომ ქარიც არ მოგადინოთ.

უმცროსს წარბი გაეხსნა, მოღრუბლულს სახეზედ რაღაც სიამოვნების ფერმა გადაჰკრა. ერთობ, მისის სახის მეტყველებამ განცვიფრებული სიხარული გამოსთქვა, თითქო ადამიანის გულ-კეთილობას პირველად შეხვდაო და უკვირსო.

იმ დროულმა კაცმა გახსნა ხურჯინი, ერთი შოთი ერთს მისცა, მეორე—მეორესა და ერთი ჩარქა ღვინოც ჩამოუსხა პატარა ტიკქორიდან.

— ვაი შენს პეტრეს! დაიწყო იმავ დროულმა: ჩვენ დალოცვილს ქვეყანაში შიმშილით ლეკიც არ მომკვდარა, თქვენ რად შეგშინებიათ? შეექცეით, შევილო! ეხლა კი ამ მშრალს პურს პურად-ძვირობაში ნუ ჩამოგვართმევთ, ამალამ კი ასეთს ცხვრის მწვადებს გაკმევთ, რომ ხონთქარმაც კი ტუჩები ილოკოს.

პეტრემ დაისო ორნივე თავის ურემზედ; წასვლა

უთხრეს წინა მეურმესა. დაიძრა ქარვანი ურმებისა. ამტვერდა მშრალი გზა.

იმავე დღეს გლეხის ვახშობის დროს ამ მეურმეებმა ქალაქის პირში გამოუშვეს ურმები, რადგანაც ღამე იყო, და ქალაქში ღამის ხარჯს საქონლისას მოერიდნენ. მეურმეებმა თითო-თითო დერი შეშისა შორიდან წამოღებული გადმოიღეს ურმებიდან და ცეცხლი დაანთეს. პეტრემ შესწო მწვადი თავის პატარა სტუმრებისათვის და როგორც შეეძლო გაუმასპინძლდა. ვახშამი სჭამეს. დაღალულნი მეურმეები დაეყარნენ და ძილს მიეცნენ. საქონელი მინდორზედ საძოვნელად გაიშალა. ღამის მეხრეები გვერდთ ედგნენ ყარაულად. პეტრემ ყმაწვილებს ქვეშ გაუშალა თავისი ნაბადი და უთხრა:

— თავადი-შვილები ხართ, ჩვენსავით ცარიელ მიწაზედ გდებას ვერ აიტანთ.

ყმაწვილები დაწვნენ, პეტრეც შორი-ახლო მიეგდო და მკვდარსავით დაიძინა.

გათენდა მტრედის ფრად. მეურმეები აიშალნენ, მაგრამ ჩვენმა პეტრემ თავისი სტუმრები თავის ადგილას ველარა ჰნახა. მიიხედ-მოიხედა და თვალი ველარსად ვერ მოჰკრა.

— ვაი შენ ჩემო თავო! დაიძახა ბებერმა პეტრემ, რაკი გული დააჯერა, რომ ყმაწვილები გაპარულან: აკი არ მომატყუეს ეს დროული კაცი! გაპარულან!.. წაიღებდნენ რასმეს!..

იკრა პეტრემ ჯიბეს ხელი და ორივე მოჭრილი

ჰქონდა. კეთილმა ბერიკაცმა გულ-ნაკლულად ჩაი-
ცინა:

— აკი იმ ძუძუ-მწოვრებმა არ გამქურდეს ეს დროული კაცი! სთქვა ღიმილით და თაკილითაც პეტრემ: ჩემზედ ახია: ისე როგორ დავიძინე, რომ ვერც კი გავიგე. აი დღლახვრა ღმერთმა სიბერე! არა, შვილო, ეხლა ჩემი შვილდი უნდა ძირს დავ-
დო. ტყუილად კი არ მეუბნებოდა ჩემი უფროსი შვილი: მამი, — დაჰბერდი, შორს გზახედ მეურმობა-
ში ველარ გამოდგებიო. აკი ველარ გამოვდეგ, მე კი მეგონა აღზევანსაც წავალ-მეთქი კიდევ მარილზედ. ჰაი ტა, ტა, ტა... დავბერდი, დავჩაჩანაკდი... სირ-
ცხვილით შინ როგორღა მივიდე. მეურმე კაცი, ქა-
ლაქს მიმავალი ღვინის ურძით, გაქურდეს! მერე ვინა? ძუძუთა ბავშვებმა!.. ჯიბე მომქრეს, ჯიბე. ვაი შენ ჩემო თავო!

— ბევრი წაიღეს? ჰკითხა ვილაცამ.

— სამი და ათი შაური, — მიუგო პეტრემ. აქ, შვილო, სავალალო ეგ კი არ არის, მაგას ვინა სჩი-
ვის. ეს სირცხვილი როგორ ვქამო, როგორ! უსუ-
სურმა ბაშვმა გამქურდა. ვისაც ვეტყვი, დამცინებს,
ჯალაბსაც კი სიცრლად არ ვეყოფი, მეზობლები
ჯავრით გამხეთქენ. ბიჭო, მძინარეს ჯიბეები დამა-
ქრეს!.. არა, შვილო, რაკი ქართველმა რუსული
შლაპკა დაიხურა, იმის საქმე წასულია. ფუ, ეშმაკს!
მერე ვინა? — ჯერ ტუჩებზედ დედის რძე არა ჰქონ-
დათ შემშრალი... ეს დროული კაცი... აი ტაი, ტაი,
ტაი! ღმერთმა იმათ კი შეარგოთ და მე კი ეს სირ-
ცხვილადაც მეყოფა და სიცილადაც.

II

გავიდა ოთხი წელიწადი. გაზაფხულის პირი იყო. პეტრე, უწინდელზედ უფრო მიბერებული, ქალაქს მოდიოდა, წისქვილის ქვები უნდა ეყიდნა. მაგრამ როგორ მოდიოდა? იმავე თავმოწონებით, როგორც უწინ, ხოლო ეხლა სხვა მიზეზი ჰქონდა თავ-მოწონებისა. მას აქედ, რაც ის ხიფათი შეემთხვა, ხელი აიღო მეურმოებაზედ—ვხედავ, აღარ ვარგივარო, ეუბნებოდა ხოლმე თავის შვილს გულის ტკენითა. ეხლა ამის ღვინის ურემზედ მისი უფროსი შვილი უჯდა და ხარ-კამეჩს ისა ჰხმარობდა. თითონ კი გადაებოტნა უშველებელ სავსე რუმზედ და ყვინსავით გამოქიმული იჯდა. გზის მამალი*) ამის შვილის ურემზედ დაესვათ, პირველობაც ურმის ქარვანში ამის შვილისათვის მიეცათ. პეტრეს ეს ამისთანა პატივი შვილისა და ტოლებში თავ-გამოსაჩენი ამბავი ძალიან უხაროდა და თავი მოსწონდა. უხაროდა და ჰფიქრობდა: შინ რომ მივალ, ჩემს ბებრუცანა ჯალაბსაც ვახარებო ჩვენის შვილის გაპატიოსნებასაო.

*) ურმის ქარვანი რომ წავა შორს მანძილზედ, ერთ-ერთს ურემზედ მამალს დანსმენ ხოლმე, რომ მამლის ყვილიმა გათენება შეატყობინოს ქარვანსა. მეურმეების საათი გზაზედ—მამალია. უფრო ხშირად ვისაც პირველობა აქვს ქარვანში, მამალიც იმას უზის ხოლმე. ურმის ქარვანში პირველობა, ესე იგი, წინა ურმის მეურმოება, გლებობაში სასახელოა, რადგანაც მარტო კარგს, გზის მცოდნეს, ფხიზელს, საწდო მეხრეს და კაი ხარ-კამეჩის პატრონს ანდობენ ხოლმე მაგ პირველობას.

პეტრეს ქალაქში ერთი ორიოდ დღე მოუგვიანდა ქარვანიც დაბრკოლდა რაღაც საქმეზედ და ჯერ არ აპირობდა ქალაქიდან დაძვრას. ბოლოში სთქვეს: დღეს საღამოზედ შუე რომ გადიხრება, უნდა ქარვანი დაიძრასო. პეტრემ ნაყიდი წისქვილის ქვები დაუდო ურემზედ და ბაკში მიიტანა, საცა ქარვანი იყო გამოშვებული. შუა დღეც მოტანებული იყო და იმ საღამოს გასვლას აპირებდნენ. პეტრემ სთქვა: მაინც საქმე არა მაქვს-რაო, მოდი ერთი ავლაბრის მოედანზედ გავალ, ქვეყანაა, შევიტყობ რასმესო. მოედანზედ ხალხი ირეოდა როგორც ყოველთვის. ბევრგან ჯგუფ-ჯგუფად იდგნენ და ჟრიაბული და ყაყანი გაჰქონდათ. პეტრეც ერთს ამ ჯგუფში გაერია, ერთი შევიტყო, რას ყაყანებენო. აქ გაიგო, რომ ზარბაზანი გავარდება თუ არა, მახათაზედ ერთს კაცს ჩამოარჩობენო. პეტრეს თავის დღეში არ ენახა ეს ამბავი. გულმა ძალიან გაუწივა იქით.

„ბევრი ვაი-ვაგლახი მინახავს ჩემს სიცოცხლეში, სთქვა გულში: მოდი ესეცა ვნახო.“

სთქვა და გაჰყვა ხალხს, მახათაზედ მიმავალს. მახათაზედ ბუზსავით ხალხი ირეოდა. იქ თავში, ერთს განაპირებულს ადგილს სარჩობელა გაემართათ და გარეშემო ჯარი ედგა. წინ ფართო მოედანი ხალვათად იყო, არავის არ უშვებდნენ ახლო. პეტრემ მიიხედა-მოიხედა, ჰნახა ამოდენა ხალხი, კაცი და დედა-კაცი, და გაუკვირდა.

„ვთქვათ, კაცები ჩემსავით თამაზად მოსუ-

ლანო, ამ დედაკაცებს რაღა ღმერთი გასწყრომიათო, ეგრე თავი მოუყრიათ! რა მაგათი საქმეაო.“

ბოლოს ამაზედ დადგა, რომ სწორედ ტყუილი რამ თვალთ-მაქცობა იქნება ჯამბაზასაო.

„არც ეგ არის ურიგოო, სთქვა გულში პეტრემ: ეგ კარგიც იქნება, თორემ მართლა კაცის ჩამორჩობა აბა რა სანახავიაო? კატა ხომ არ არის, აიღო და ჩამოჰკიდო; რაც უნდა იყოს, ღეთის სული ადამიანია. კიდევ იმიტომ ამოდენა მანდილოსანს თავი აქ მოუყრია. დედაკაცის თვალი მსუნაგია თვალთ-მაქცობაზედ... ახლა იმ სომეხმა რომ მომატყუა, კაცს არჩობენო, რა გაიტანა? აქაო და სოფლელია, მალე მოტყუევდებაო. ვთქვათ, რომ მოგტყუვდი, მითამ რაო? თამაშას ხომ ვნახავ... ღეთის წინაშე კი, იქავ რომ მცოდნოდა თვალთ მაქცობას თამაშებდნენ, იქნება არც წამოგსულიყავ, აი! ჰაი, ჰაი, კაცის გული მალია, მალი ცოდვის საქმეზედ. კაცის დარჩობის სანახავად გამოუქნელ მოზვერსავით კი გამომიწია და!.. ამ პატარა გულში რამოდენა ცოდვა და მადლი ტრიალებს“.

ბევრს რაღაცაებს მოსთქვამდა გულში ჩვენი უსაქმო პეტრე, სრულად დარწმუნებული, რომ აქ თვალთ-მაქცობა რამ იქნება, თორემ დედაკაცებს აქ ან რა ხელი აქეთო, ან ვინ მოუშვებდაო.

ბოლოს, ვილაცამ გაიხმაურა: „მოჰყავთ, მოჰყავთო“. მიიხედა პეტრემ, ჰნახა, რომ სალდათეშს ერთი ვილაცა რუსულ ფარაჯაში გახვეული კაცი მოჰყავთ.

— ჰა, პეტრევ!.. არიგებდა პეტრე თავის-თავს: არ გაბრიყვდე. ეშმაკმა არ გაცდინოს, მართალი არ გეგონოს!.. ეგ სულ მაცდურობაა, დაგცინებენ, იტყვიან სოფლელია და მოტყუედაო.

მაინც კი გაიწია, რომ ახლო ჰნახოს. იმდენი მიძვრა-მოძვრა ხალხში, რომ გაინჰპირა თავი. სალდათებმა ზედ გვერდზედ ჩამოუარეს და ჩამოუტარეს ფარაჯაში გახვეული კაცი.

— „აი დალაზვრათ ღმერთმა! სთქვა თავის-თავად პეტრემ: მართლა სალდათებს არა ჰგვანან, ე! რა რიგ ჩაუცმევიათ! ი თოფების ჭერაც რომ უსწავლიათ!.. რას არ მოიგონებენ ე ქალაქის ბიჭები! დახე, სულ რუსის ბიჭებსაც რომ ჰგვანან.

ამ ლაპარაკში რომ იყო, თვალი მოჰკრა ფარაჯაში გახვეულს. ის იყო ოცისა თუ ოც-და-ერთის წლის ყმაწვილი ბიჭი. წვერ-ულვაში ახლად გამოშვებული ჰქონდა და ლეკურად დაყენებული. სახე ზედ ზაფრანის ფერი ედო. პეტრეს რაღაც ფიქრი გაურბინა გულში.

— „რა ვქნა? ეს ბიჭი მეცნობა ღმერთო, მიმაგონე: სად უნდა მენახოს? ჰკითხა ამაოდ თავის თავსა, ამაოდ იმიტომ, რომ ვერ მოეგონა, სად ენახა.

— „ეჰ, ქალაქის ბიჭი იქნება ვინმეო, სთქვა ბოლოს: ბაკებში დღეში ათასი კაცი შემოდის და გადის, იქნება იქ მენახოს და გულში ჩამრჩენოდეს, ვინ იცის? არა, რა რიგად გაფითრებულა, მითამ და

მართლა არჩობენ. ჯამბაზი თითონ ეს იქნება სწორედ არა, შვილოს, ვერ მომატყუებთ!..

— ვუი, ვუი შენს დედას!.. იახოდნენ მანდილოსნები: რა ახალგაზდა ბიჭი ყოფილა!..

პეტრეს გაუკვირდა ეს ძახილი.

— აი, დედა-კაცები არ არიან, თმა გძელი და ქკუა მოკლე, სოქვა თავის-თავად პეტრემ: რა მალე მოტყუვდნენ. ხომ თითონაც სუყველანი თვალთმაქცები და კუდიანები არიან, მაგრამ აჰა... ეგენიც კი ტყუვდებიან. მაკრამ იქნება ამათ ჩემი გაბრიყვება უნდათ, სოფლელიაო. ჰა, პეტრევ!... თავს გაუფრთხილდი, არ გაბრიყვდე!.. არ შერცხვე ეს დროული კაცი; ამოდენა ჯარ-ჯამათის სასაცილოდ არ გაიხადო თავი. დასწყევლოთ ღმერთმა ეს ქალაქელები, კაცი თუ ქალი, რა მალე შეგვატყობენ ხოლმე სოფლელ კაცს, თითქო შუბლზედ გვეწეროს.

— რა გენადვლებოდა, შე უბედურის დღისავ! ამბობდა ერთი დედა კიცი ჩადრში გახვეული: შენთვის ყოფილიყავ და ასე დღეში არ ჩავარდნილიყავ. ვაი შენს დედასა, შე საცოდავის შვილო!

— დიად, მოჰყევ ენა ქარტლობას, ამბობდა გულში პეტრე: სწორედ დაგიჯერე აი. არა, აქაო და სოფლელი ვარ, არ გამაბრიყვო კი, თუ ღმერთი გწამს ..

— ეგა სთქვი, ეგა და! მაგრამ კაცის წერა რაც იქნება, ის არის, უპასუხა მეორე დედა-კაცმა: საცოდავი წერას აუტანია. მაგრამ ეგ ხომ მოკვდება და

კეზ ქმეღი

წავა, ვაი მაგის მშობლების ბრალი, რა ცეცხლში ჩაცვივიან! ღმერთო, დაიხსენ ყველა ქრისტიანი.

— ბიკოს! სთქვა გულში პეტრემ: პირობა შეუკრავთ, თუ რა ღმერთი გასწყრომიათ. აქედამ მოვშორდე, თორემ ერთს სირცხვილს მაქმევენ ეგ კუდიანები, მე და ჩემმა ღმერთმა.

სთქვა და ადგილი გადინაცვლა.

მივიდა და ჩადგა ახლა სულ სხვა ჯგუფა-ხალხში. აქაც დედაკაცები ბლომად იყვნენ. ერთი გული ეუბნებოდა, მოდი ვკითხავ, რა ამბავია, მეორე კი ეუბნებოდა, სირცხვილია, დამცინებენო.

— რა ახალ-გაზდაა ეგ უბედურის შვილი! სთქვა ერთმა დედა-კაცმა: ჯერ დღე სწორედაც არ გასთენებია და ეგრე ადრე და მალე კი უნდა მზე დაუბნელდეს.

— რა თონეში უნდა იწოდეს ახლა ამისი დედის გული, ღმერთო, მაგისთანა დღეს ნუ შემასწრობ! — დაუმატა მეორემ და ჩაიკრა გულში ხელი

— აბაიმე, აბაიმე!.. სთქვა გულში პეტრემ ეხლა კი ცოტა წყენითა: ჩემზედ მოიცალა ამოდენა ხალხმა, თუ რა ამბავია ჩემს თავს. ესე მალე როგორ შეკრა ყველამ პირობა!.. ახა ღმერთო ჩემო! კარგია არა ვკითხე. აბა კიჟინას დამცემდნენ, აი! ჰა, პეტრე, გაფთხილდი, არ გაგაბრიყვონ, სასაცილოდ არ გაიხადო თავი. აი უსაქმურ ხალხს რომ იტყვიან, ეს ქალაქელები არიან: დასწყევლოთ ღმერთმა, ყველამ ჩემზედ არ მოიცალა!

ამბობდა ამას თავის გულში პეტრე და ეგონა,

რომ მართლა და ეს ხალხი ამისათვის არის მოცლილი, სოფლელია და გავაბრიყვოთო. ამათაც გაექცა და ხელახლად გადინაცვლა ადგილი. ძნელი რაში არის, როცა გუნება თავში გამწევ ცხენსავით დალოჯავს ქკუის ლაგამს და ცალ მხრივ გაიწევს.

III

ამასობაში ის, ფარაჯაში გახვეული ბიჭი, მიიყვანეს და სარჩობელას ქვეშ დააყენეს. ცალმხრივ მღვდელი მოუდგა, მეორე მხრივ ვილაცა ჩინოვნიკი. წითელ პერანგა ჯალათი უკან ედგა.

— ე მღვდელი რაღას გაუგოებია, ეუბნებოდა თავის-თავს პეტრე: ტერტერა იქნება, თორემ მართალი მღვდელი ამას რად იკადრებდა. ის წითელ პერანგა ვინ უნდა იყოს? იქნება თავი და თავი ჯამბაზი ეს იყოს.

ჩინოვნიკმა ქალღიმილი ამოიღო და წაიკითხა.

— ეს თალისმის ლოცვა იქნება, თქვა პეტრემ თავის-თავად: უთუოდ ჯადოს იქმონენ, თორემ აი ვნახოთ. მაშ კაი ამბავი იქნება.

მერე მღვდელი რაღასაც ეუბნა ფარაჯაში გახვეულს. პეტრემ თუმცა ყურები აცქვიტა, ფეხის თითებზედაც შედგა, მაგრამ შორს იყო და ვერა გაიგო-რა.

ფარაჯაში გახვეულს გახადეს ფარაჯა, გადააცვეს თეთრი პერანგი თავიდან ფეხებამდე, ასე რომ პირის-სახე აღარ უჩანდა. წითელ პერანგა ჯალათმა

გაასწორა სარჩობელაზედ ყულფი, მერე კიბე მიადგა სარჩობელის ბოძს. მოუბრუნდა უბედურს. ხელის კვრით წინ წაიგდო, აიყვანა კიბეზედ, მოსწია ყულფი, რომ თავი გააყოფინოს. ხალხს ხმა ჩაუწყდა, თითქო სული შეეხუთაო, თითქო ამოდენა ხალხის გულის ძგერა შედგაო.

ჯალათმა თავი გააყოფინა ყულფში, გამოაცალა კიბე და ჰკრა ხელი. ხალხმა ერთი ღრმად და ყრუდ ამოიქშინა, ისე როგორც ამოიქშენს ხოლმე უეცრად ცხელ-წყალ თავ-გადასხმული.

უბედური სარჩობელაზედ ჩამოეკიდა, ქანაობა დაიწყო და ფორთხალი. დიდ ხანს იქნია საწყალმა ფეხები.

— დილამდი რომ სულ ეგრე იქნევო ფეხები, მაინც არ დაგიჯერებ, ამბობდა თავის-თავად პეტრე ხალხი, წუთის წინად სულ-განაბული, ეხლა მხიარულად ჰყაყანებდა და ჰლაზღანდარობდა კიდევ. დაირღვა ხალხის გროვა, დაიშალა და გაიშალა მინდორზედ. ყველამ თავის სახლისკენ გასწია სრულიად კვაყოფილმა, რომ ეს სამარცხვინო და გულის ამაზრზენი თამაშა ჰნახა. პეტრემ მიიხედ-მოიხედა და ჰნახა, რომ აღარავინ რჩება აქ. ჯარიც წამოვიდა. მარტო ორი ყარაული-ლა დარჩა სარჩობელასთან. იმ წითელ პერანგა კაცმაც გადიცვა რალაც სხვა ტანისამოსი და გამოსწია. სარჩობელაზედ დარჩა უძრავად დაკიდებული ის უბედურის შვილი. პეტრე გაოცდა.

— ბიჭოს, ეს იყო! სთქვა თავის-თავად: ვერა-

ფერი თამაში იყო. იქნება თვალთ-მაქცობა იმაში იყო, რომ შეცვალეს, კაცის მაგიერ ტომარა ჩამოჰკიდეს, ფეხებს რომ იქნევდა.. მართულებს ვერ გაუკეთებდნენ თუ!.. მართულებით თუნდ ლეკურსაც ათამაშებენ. მაინც ვერაფერი ამბავია, ტყუილად მოვცდი. აი აქ კი მოვტყუვდი. აბა ვგდებულვიყავ ჩემთვის ბაკში. ერთი ლაზათიანად გამომეძინა, ისა არა სჯობდა? მე ვთქვით ჰო, ეს ამოდენა ხალხი რაზედ გაბრიყვდა? ბიჭო, და, იქნება მართლა ჩამოარჩეს!.. ნეტავი მეკითხნა. ეჰ, დამცინებდნენ... ჰა, ვინ იცის? ე ხალხი რომ ასე ქეიფის გუნებაზეა, მიდის და მიყაყანებს მხიარულად! ეს რომ მართლა დარჩობა ყოფილიყო, ქვები ხომ არ არიან, ოჯახ-დაქცეულები, ერთს ცვარს ცრემლს მაინც ჩამოაგდებდნენ. რაც უნდა იყოს ღვთის კერძო ადამიანია, კატა ხომ არ არი. მაგრამ ე დედა-კაცობას რომ სულ ერთიანად აქ მოეყარა!..

გულში დიდი ექვი ჩაუვარდა. ეხლა მარტო იმის დარდი ჰქონდა შეეტყო, რაში ტყუვდება: იმაში, რომ ეს მართალი თვალთ-მაქცობაა და ტყუილი ჩამორჩობა, თუ მართალი ჩამორჩობაა. სწორედ გითხრათ, პირველში მოტყუებას უფრო ჰთაკილობდა მისი გული: აბა თვალთ-მაქცობამ ტყუილი მართლად როგორ უნდა მაჩვენოს ამ დროულ კაცსაო. და მართალი კი რომ ტყუილი გ:მომდგარიყო, ეგ არაუფერი; მაკას როგორღაც უფრო ადვილად ჰყაბულობდა ჩვენი პეტრე. მაინც კი ძალიან უნდოდა შეეტყო მართალი.

ბევრჯელ გაუწია გულმა, მოდი დავეწევი ვის-მე და ვკითხავო; ბევრჯელ მივიდა კიდევ და უნდოდა ეკითხნა თუ არა, შეფერხებულა:—არა, შეილოსა, დამცინებენო, ისევ ჩემს ჭკუას ავყვე, ისა სჯობიაო.

ამ ფიქრებში გართული მიბარბაცებდა ჩვენი პეტრე ავლაბრის ბაკებისაკენ. გზაზედ დუქანი დაინახა. დუქნიდამ ხალხის ჟღრიამული გამოდიოდა.— მოდი, შევალ, ერთი ვნახოთ, რას იტყვიან დღევანდელ ამბავისასაო, იფიქრა: თანაც ცოტად დავნაყრდები, დილას აქედ არა მიქამია რაო. შევიდა, მოითხოვა ნახევარ ჩარეკი ღვინო, მოათლევინა გამხმარი ზურგიელი, მიჯდა კუთხეში და ქეიფს მიეცა. დაჯდა თუ არა, თითქო ფეხ-და-ფეხ მოჰყვაო, შემოვიდა ერთი ნაბადში გახვეული ყმაწვილი კაცი. ამ ახლად მოსულმა მოითხოვა, საწერ-კალამი, ქაღალდი, დაეყრდო დაზგას და წერა დაიწყო, ჩვენი პეტრე ხელახლად დააცქერდა ახალს სტუმარს. რა ვქნა, სად მინახავს ეს ბიჭიო, იძახდა გულში. თვითონ ბიჭი თავ აუღლებლად სწერდა წიგნსა. ამ ყოფაში კარგა ხანმა გაიარა, პეტრეს დაგვიანება აინუნშიაც არ მოსდიოდა და იმ ბიჭის ცქერაში ისე ნელა ილოდნებოდა, რომ საღამომდისაც თავის საუზმეს ვერ გაათავებდა. მისა ფიქრა სულ ის ბიჭი იყო: რა ვქნა, მეცნობა და რატომ არ მაგონდებოა, წამ-და-უწუმ ეკითხებოდა თავის-თავს და თვალს არ აშორებდა მზემ კარგა გადაიხარა ჩასავალისაკენ და პეტრე კი იმ ბიჭის ვინაობით გაკვირ-

ვებული არ იძროდა ადგილიდამ. ბოლოს, რომ მეტი გზა აღარ იყო, პეტრე წამოდგა და, იმ ბიჭის უამბობით წყურვილ მოუკვლელი, მივიდა, მედუქნეს გაუსწორდა, ერთი კიდევ გადაავლო თვალი იმ ბიჭს და ფუს-ფუსით გაექანა ავლაბრისაკენ. ჯერ ბაკებამდე კიდევ კარგა მანძილი იყო, რომ უეცრად უკანიდამ ვილაცაჲ მხარხედ ხელი დაჰკრა პეტრე მობრუნდა. დაინახა ისევ ის ნაბადში გახვეული ტანად მალალი ყმაწვილი ბიჭი, თვალეზზედ ქუდ-ჩამოფხატული.

— აჰა, ჩამომართვი ეს წიგნი, უახრა ყმაწვილმა ბიჭმა და მიაჩქია ხელში ქალაღდი: თუ შენ კითხვა არ იცი, წააკითხე ვისმე და ყური კარგად და უგდე. დღევანდელს ამბავს ამ წიგნიდან შეიტყობ.

სთქვა ესა თუ არა, მაშინვე გამობრუნდა ყმაწვილი ბიჭი და თუცა ნაბიჯით წამოვიდა, მაგრამ ასე ჩქარა კი, რომ ჩვენი პეტრე სირბილითაც ვერ დაეწეოდა. პეტრემ გაოცებულმა მარტო ესლა მოასწრო ეკითხნა წარმავალისათვის:

— ბიჭო, ვინ ხარ? სახელს მაინც მეტყოდი.

— წიგნი გეტყვის, წიგნი — დაუქახა ნაბღიანმა და გასწია ისე, რომ უკან აღარ მოუხედნია.

ეხლა მოაგონდა პეტრეს, რომ წედან სარჩობელაზედ ერთი ნაბღიანი ბიჭი სულ გვერდთ აეტუზებოდა ხოლმე, საითაც კი წავიდოდა.

— განა არა, სთქვა თავის-თავად: მაშინვე მივხვდი, რაღაც ამბავია. როგორც კრუხი წიწილას, ისე გარს დამტრიალებდა. ნაბღიანი იყო, მაგასავით თვა-

ლებზედ ქული ჩამოეუხატა. სწორედ ისევ ის ბიჭია, თუნდა დაგენაძლიო.

ვის ენაძლევებოდა, ეგ არ ვიცი, ხოლო ეგ კი იყო, რომ წიგნი აიღო-დაიღო, გადაატრიალ-გად-მოატრიალა, ჩაიღო ჯიბეში და სთქვა ნატვრითა:

— ახ, ნეტავი წიგნი ვიცოდე და! დღევან-დელს ამბავს ამ წიგნიდამ შეიტყობო. იქნება მა-ტყუებს კიდევ მაგრამ რაო? თავის თავს მოატყუებს, მე რა? თითონ წავიდა, ხომ ვერ დამცინებს.

IV

უფრო გამალებული წავიდა პეტრე ავლაბრის ბაკებისაკენ. გული არ უთმენდა, უნდოდა მალე გაეგო, რა ეწერა წიგნში. ამის შვილმა წიგნი კარ-გად იცოდა, მღვდელთან იყო ნასწავლი: პეტრე მიდიოდა, მაგრამ გული ფეხს უსწრობდა.

— რა რიგ გაგძელდა ეს ოხერი გზაო, ამბობ-და გულში: მივდივარ და ველარ მივსულვარო.

ბოლოს, როგორც იყო მივიდა. ოფლა წურ-წურით ჩამოღლიოდა და სულს ძლივს იბრუნებდა დალალულობისაგან. მიათვალ-მოათვალეირა იქაურო-ბა, ჰნახა, რომ არავინ არის. მეურმეები დაქსაქსულ იყვნენ, ბაზარში გასულიყვნენ, ზოგს რა უნდა ეყიდ-ნა საშინაოდ, ზოგს რა. პეტრეს იამა, რომ არავინ იყო ბაკში, იამა უფრო იმიტომ, რომ ამის შვილი მარტოკა აქ სადმე უნდა ყოფილიყო, რადგანაც ქა-ლაქში იმას არაფერი საქმე ჰქონდა. მართლადაც,

იქვე დერეფნის გრილოში იპოვნა შვილი; მიწოლილიყო გრილოში და ეძინა. გააღვიძა.

— ერთი ადევ, ეს წიგნი წაიკითხე, უთხრა პეტრემ და მიაწოდა წიგნი.

შვილმა თვალეზი მოიფშენიჭა, გაიზმორა და წიგნი ჩამოართვა.

— სად გიპოვნია, მამი? ჰკითხა შვილმა.

— მოპოვნია კი არა! მოვდიოდი და ხელში მა-მაჩეჩეს, უპასუხა პეტრემ. სხვა რამის დამატება მეტი ეგონა.

შვილმა წიგნი გახსნა, გადაშალა და ასიგნა ციები გადმოცვივდა. გაოცდნენ შვილი და მამა, ეს რა ამბავიაო. შვილს ფულის დათვლა უნდოდა, მამა გაუწყრა და ტუქსვით უთხრა მოთმინება-და-კარგულმა:

— რა დროს ეგ არის! ერთი წაიკითხე-მეთქი, რა სწერია. ლამის გული ბუდიდამ ამომვარდეს, ველარ მომითმენია.

შვილმა დაიწყო კითხვა:

„დღეს რომ ყმაწვილი ბიჭი დაარჩეს, ჩემი ძმა იყო“...

— რაო? გააწყვეტინა კითხვა ზარ-დაცემულმა პეტრემ და ელდისაგან გაფითრდა: ჩამოარჩესო!.. მაშ მართალი იყო ის ამბავი!.. მაშ ხალხი რაღას ჰხარხარებდა მერე!.. წაიკითხე, წაიკითხე. ნეტა არ მენახა ..

— მამი, რას ამბობ? ჰკითხა გაოცებულმა შვილმა: რატომ ეგრე დამთხვევით და გადარეულად ჰლაპარაკობ!?

— წაიკითხე-მეთქი, მე ვიცი, რასაც ვლავარაკობ, — უთხრა პეტრემ წყროძი და გულის აღღევებით. საწყალი ბერი კაცი სულ ერთოდა, თითქო აცახცახებდა.

შვილმა გაიქნივ-გამოიქნივა თავი, — მამა ჩემს ეს რა დამართვიაო, და დაიწყო ისევ კითხვა:

„მამა ჩვენი ერთი ღარიბი აზნაურიშვილი იყო. როცა მოკვდა, ჩვენ ორნი ძმანი პატარები დავრჩით. დედა მალე გაგვითხოვდა, შეერთო ერთი ვიღაც აზნაურიშვილი, ქალაქში მსახურობდა. რაც მამისაგან დედულ-მამული გვქონდა, — ცოტა, მაგრამ იმოდენა, რომ ტკბილის ლუკმის ილაჯი გვქონებოდა — სულ მამინაცვალმა წაგვართვა, დაგვიყიდა, მიცვალ მოცვალა და ჩვენ ცარიელზედ დაგვსვა. მინამ პატარები ვიყავათ, ჩვენ სოფლად ვეყარებით უპატრონოდ და ისინი კი ქალაქში იყვნენ. როცა მოკიდოდნენ, ჩვენ საწყლებს სულ ტყავს გვაძრობდნენ ცემითა. შიშველ-ტიტველნი, მშიერ მწყურვალნი ვეხეტებოდით სოფლის ორ-ღობებში უპატრონოდ. ბიჭი იყო შინამოსამსახურე, ჩვენ გვცემდა, მამინაცვალი იყო, ჩვენ გვცემდა, ყველანი შინაურები, ვისაც კი შეეძლო, გვიტყაპუნებდნენ თავში ბევრს უცხოს, მართალია, ვეცოდებოდით საწყალი ობლები, მაგრამ შველა კი არსად იყო. ბოლოს, რომ ცოტა წამოვიზარდენით, მამინაცვალმა მოგვიშორა თავიდან, მიგვაბარა სალდათის შკოლაში თუქურმიშაზედ, ვაიდან ვუისში ჩავგავდო. აგვიყროლეს სული რუსულის ლანძღვითა და თრე-

ვითა, ამღვავათვეს სული ცემა-ტყეპითა. ვითმინეთ და ველარ ავიტანეთ. დავკარით ფეხი და გამოვიქეციით. შევიარეთ ჩვენს სოფელში, ჩვენის ძველის სახლიდამ ბიჭებმა გამოგვყარეს, ერთის ღამის ბინაც არ მოგვცეს. გამოვედით ორნი ობოლნი ამ ტრიალ დედა- მიწაზედ უპუროდ, უფულოდ, უბინაოდ, უნუგეშოდ, უთვის-ტომოდ. ვის შესტივიდებოდა ჩვენთვის გული? ჩვენ ყველასათვის უცხო-ნი ვიყავით, ყველანი ჩვენთვის. გამოვწიეთ ქალაქისაკენ, გაბოროტებულნი, მათელს ქვეყანაზედ გულამღვრეულნი. გადავემტერეთ უსამართლო ქვეყანას, გადავემტერეთ ყველას, მამინაცვალს, დედას, ავსა, კარგსა, შენა და სხვასა. პატარები ვიყავით, ყველა ჰხედავდა, რომ თვალ-ნათლივ გეძარცვადნენ, არავინ არ გამოგვესარჩლა, არავინ მოგვეშველა, არავინ ხმა არ ამოიღო. ჩვენი ცოდვა ყველამ დაიდო კისრად. მამინაცვალმა კი არა, თქვენ ყველამ გაგეძარცვეთ ჩვენ, თქვენ ყველამ მოგვიღეთ ბოლო. მინამ ცოცხალი ვარ ყველას გადვუხდი და როცა აღარ ვიქნები, იქ, ღმერთს გავცეთ ყველამ პასუხი. სულ ყველანი იქ მივალთ და იქ დავუდგებით ერთმანეთს პირის-პირ. ვნახოთ, ვინ გამოვა მართალი, ვინ მტყუანი. ღმერთი გულს უფრო სინჯავს, მინამ საქმეს; იქ სამართალი არ გაბრუნდდება.

...გახსოვს, ამ ოთხის წლის წინად ლოქინის ხევის პირს რომ ურმები გამოშუკებული გქონდათ? გახსოვს, ორი ყმაწვილი რომ მოვადგათ? ისინი ჩვენ ვიყავით, ორის დღის უქმელები. საწყალმა ჩემმა

ძმამ, ბეჟანს რომ ვეძახოდი, ბევრი ტყუილი ილაპარაკა მაშინ... მე მწყინდა ეგ, მე მაგას ვთაკილობდი, მაგრამ ვერა გავაწყე-რა. ჩემი საცოდავი ძმა უჯათი იყო, თვით-რჯული და ვაი რომ ამასთანავე გულ-ნამცეცაც იყო. ღმერთმა მიპატიოს ის ერთად ერთი სული, ის ერთად-ერთი ჩემი სისხლი და ხორცი, ის ერთად-ერთი ძმა-კაცი, ის ერთად-ერთი ადამიანი ჩემი კეთილის-მყოფელი, ჩემთვის თავდადებული, ჩემი მოსიყვარულე და ერთ-გული. დღეს ჩემის თვალით ვნახე რომ კატასავით დამირჩეს!.. განა ამას შევარჩენ ქვეყანასა, მინამ კაცი მქვიან, მინამ თავზედ ქუდი მხურავს, მინამ პირში სულა მიდგა!

„შენ მაშინ გულის-ტკივილით დაგვიურვე. შენმა გულ-კეთილობამ. კინალამ მადლის შუქი არ ჩააწვდინა ჩემს ბნელს ვულამდე, კინალამ შენმა გულ-კეთილობამ არ მომინადირა. მთელი ღამე არა მძინებია, გამიკრთა მაშინ ძილი, თუმცა ძალიან დაღალული ვიყავ. როცა ჩემი ძმა წამოდგა და შენ ჯიბეების ქრა დაგიწყო, გული დამეთანადრა, ავიმრიბე, თმა ყალბზედ შემიდგა. მაგრამ ხმა არ გავე, არ გავე, არ დავუშალე. გაწყდეს, საცა წვრილიამეთქი!... ეგეც ჩემი მძარცველია, ეგ რომ კაცი ყოფილიყო, მე არ გამაძარცვინებდა-მეთქი.

„გაგქურდეთ და ჩამოვედით ქალაქს. აქ ცოდვაც და მადლიც უფრო ხალვათად დადის. ორივეს დიდი შარა გზა აქვს. მას აქედ დღე არ გამოსულა, რომ არავინ არ გაგვეძარცვოს. ჩვენი დანაკარგი,

ვინც შეგვხვდა, ვაზლვევინეთ. ამით ვირჩენდით თავსა, ამითვე ვიფხანდით ისარ-ნაკრავს, გამწარებულს და გაბოროტებულს გულსა. გული მაინც არ დაგვიცხრა, რალაცას ლამოდა, საითლაც იწევდა. ვერ დავაბეთ და ვერა...

„ამ ორის წლის წინად ისე მოხდა, თითქო თითონ ბედმა მოგვიყვანა მამინაცვლის სახლშიო. დედა ჩვენი მაშინ შინ არ იყო, სოფელში გაესტუმრებენა ქმარს. შევუცვივდით ღამე ორნივ ძმანი, მამინაცვალი შემოგვაკვდა, გვინდოდა აგვეკლო იქაურობა და ვეღარ მოვასწარით. შეგვიტყეს, პოლიცია თავს დაგვესხა. მე კი გამოვასწარ და ჩემი საწყალი ძმა მოემწყვდიათ და დაეჭირათ. ბოლო ხომ იცი: დღეს ჩემის თვალით ვნახე, რომ ჩემი ერთადერთი ძმა, ერთად-ერთი კეთილის-მყოფელი კატის კნუტსავით ჩამომირჩეს. თქვენ იდექით და სეირს უყურებდით, მე კი ვუყურებდი და ვიწოდი.. არ შეგარჩენთ, არა, ამ ამბავს!.. ყველამ უნდა მიზლას ჩემი დანაკარგი. ძმის სისხლს, მინამ ცოცხალი ვარ, ავიღებ. მქულს ქვეყანა და ადამიანი უფრო. ჩვენ შუა საბოლოოდ ჩავტეხე ხიდი: მე ერთი აქედ პირას დავრჩი, თქვენ მრავალნი იქით. განკითხვის დღემ გამოაჩინოს, საით არიან მართალნი და საით მტყუანნი. ღმერთი გულთა მ:ილავია: მინამ საქმეს სასწორზედ დასდებდეს, ჯერ გულში ჩახედავს ადამიანს. მე ჩემი გზა მართლის გზა მგონია. მართალი ვარ, თუ მტყუანი, — არ ვიცი. ეს კი ვიცი, რომ ერთი პატარა ძარღვი კიდევ მქონდა გულში და

ისიც დღეს სარჩობელაზედ ჩამწყდა. ამით სამუდამოდ მოვწყდი ქვეყანასა, როგორც წინადვე მოტეხილი ტოტი უკანასკნელ ძაფზედა დაკიდებული. მშვიდობით!.. თუ როდისმე ჩემი ნახვა მოიწადინო, მოდი და მეც ჩემ ძმასავით სარჩობელაზედ მნახე. ჩემი ბოლო ეგ არის.

„არ ვიცი რად და ჩემი გული კი იწევდა, რომ შენ წინ გადაშლილიყო. — აჰა გადაგიშალე და ლოდი ამეცალა.“

„შენს სამს და ათ შაურს ერთი ათად გიბრუნებ. შენმა გულ-კეთილობამ რომ ტკბილი ნაღველი ჩამისახა გულში და კინალამ არ დამიმორჩილა, აქამდის კიდევ გულში მიღვივის, როგორც ნაცრის ქვეშ შენახული ნაღვერდალი: ისიც გაქრება, ვიცი. განა შენ კი ამხანაგი არა ხარ ჩემის მამინაცვლისა? განა შენ კი არ დამირჩე ერთად ერთი ძმა? განა შენ კი არ მიიყვანე ის სარჩობელამდე?“

შვილი გაოცდა, მამას ცივსა ოფლმა დაასხა.

— მე რა შუაშია ვარო! დაიძახა კვნესით და თრთოლით შეშინებულმა პეტრემ. პეტრე მთლად ცახცახებდა.

მართლა და ჩვენი ბებერი პეტრე რა შუაში უნდა იყოს...

II

33) ნუ მღერი ტურფავ, ფ. ქორიძისა	—20
34) ნაწყვეტები პოლიტიკურ ეკონომიიდან, ა. წულუ- კიძისა	—50
35) ოქროს მოყვარულები, ცუოკესი	—15
36) რუხი მგელი, გ. წერეთლისა	—15
37) რვეული	— 4
38) რუსულ ქართული ლექსიკონი, ჩუბინაშვილისა	2—40
39) რობინზონ კრუზე, თარგმანი	—30
40) სალამური, ზ. ჩხიკვაძისა	— 25
41) საყმაწვილო მოთხრობანი ეკ. გაბაშვილისა	—30
42) სვიის გვირგვინი, ქ. შპიდტისა	—15
43) საყვარელსა განმაშორა, ფ. ქორიძისა	—20
44) ქართველი პოეტების რჩეული ლექსები, წ. 2	—25
45) ქართული სახალხო სიმღერები, ი. კარგარეთელისა	—50
46) ქართული სიტყვიერების ისტორია, ა. ხახანაშვი- ლისა	1—25
47) ქართული სიმფონია, ფ. ქორიძისა	—25
48) ქართველი მწერლები (სურათების ალბომი)	—20
49) ქართული ეროვნული სიმღერები, დ. არაყიშვილი- სა	—20
50) ქართული რომანსი, ზ. ფალიაშვილისა	—50
51) ყვავილთა შორის, გადმოღებული ს. შუბათელისა	—10
52) ყოველის მხრიდან, ნ. ლომოურისა	—10
53) შინაური საქონელი, ი. როსტომაშვილისა	—15
54) შავი შაში, ფ. ქორიძისა	—20
55) ჩარლზ ჰარნელი, თარგმანი	—25
56) ცა და დეიამიწა, ალ. ივანოვისა	—20
57) ცისარტყელა, (კრებული ლექსთა და მოთხრობათა)	—15
58) ქაჯანა, ნ. ლომოურისა	— 5
59) წიგნის ისტორია, დ. კარიკაშვილისა	—20
60) წმ. ნინოს სამი სურათი, ნახატი ზიჩისა	—15
61) რჩეული ლექსები ილ. ქაჯკავაძისა	— 7